

Úvaha o fungovaní včelárskeho odboru v meniacich sa podmienkach

Tlak negatívnych faktorov nás nesmie nechať ľahostajnými

Ing. Tibor Jokay - odborný poradca SZV pre oblasť racionalizácia včelárenia

Život včelára plynne rýchlo. Hlavne počas produkčnej sezóny, keď sa naplno venuje včelárskej praxi. Táto trvá od marca do konca septembra. No ani práce zimných príprav na novú produkčnú sezónu nie sú ničím podradnejším, menej dôležitým. Je iné, keď včelárstvo robí niekto popri hlavnom zamestnaní (na doplnenie zdrojov príjmu) a iné, keď si ho zvolí za chlieb nás každodenný a od neho závisí strecha nad hlavou. Skúsil som oboje, ostatných štrnásť rokov robím to druhé – ovela rizikovejšie. Posledných 20 - 25 rokov prenášam svoje skúsenosti širšej včelárskej praxe na stránky časopisu Včelár a dvadsaťdva rokov i do práce vrcholového vedenia SZV – do VV SZV ako zástupca Nitrianskeho kraja. Dnes je táto pozícia už minulosťou. Uvoľnil som miesto mladšiemu. Hlbka poznania problematiky odboru i vývojových tendencií vo včelárskej organizácii ma vnútorne hlboko znepokojuje.

Z dôvodov, ktoré rozviniem nižšie, sa práca vrcholového vedenia SZV (VV SZV, predstavenstvo SZV, sekretariátu SZV a Slovenskej včely) v nedávnej minulosti príliš vyčerpávala riešením intríg, sporov vyplývajúcich z nedostatku základov etiky a morálky vo zväzovom živote, vytrácania sa rozmeru sebareflexie, kultivovanosti... a príliš málo času zostávalo na vytyčenie systémových riešení v odbore.

Vo včelárskej organizácii všeobecne, osobitej na úrovni ZO SZV, sa o odbore, jeho vízií a jeho základných problémoch pre nedostatok času hovorí príliš málo. Ešte väčším problémom je, že do jeho smerovania sa – pod pláštom svojsky vysvetlovaných princípov demokracie, pasujú hovoriť takí, ktorí o fungujúcej včelárskej praxi nemajú ani sajnu.

Čo najviac ohrozenie súčasné včelárstvo?

- Radikálne zhorsenie vonkajších podmienok pre chov včelstiev, ktorých následkom je i zhorsenie vnútroľovej klímy v podobe širšej škály patogénov, je viac aktuálnou otázkou dnešných dní, ako som si to donedávna predstavoval (2005-2010). Zhoršenie začalo nastupovať od r. 1995 a rokmi až doteraz nadobúda na intenzite. Posledné tri – päť rokov vďaka „svojmu spamataniu sa“) za cenu zvýšeného dohľadu, prácnosti, skúsenostiam, zmenám v technológii včelárenia to vyzerá, že ich dokážem z veľkej časti eliminovať. Čo však dnešný nastupujúci a začínajúci včelár?

- Včela medonosná v podobe príbuznej tej dnešnej prežila bez pomoci a zásahov človeka niekolko desiatok miliónov rokov. Zásahmi človeka, chemizáciou polnohospodárstva sa v posledných 20-tich rokoch dostáva na pokraj prežitia, jej život je v ohrození.

- Mieru ohrozenia zvyšuje i prebiehajúca zmena klímy a ubúdanie včelnej pastvy, nový škodcovia včelstiev, živočíšneho, hubovitého (mykotického), vírusového a iného biologickejho druhu.

- Všetky tieto na zdravotný stav včelstiev negatívne vplyvyy vrátane ich vzájomných kombinácií vytvárajú nespočetné množstvo alternatív ich heterogénnych účinkov vedúcich ku kolapsom včelstiev (bez predchádzajúcich

zjavných znakov oslabenia ich zdravotného stavu a výkonnosti).

- Technológie včelárenia, ktorými sa riadiли posledné dve generácie našich včelárov sú pre dosiahnutie prežitia a produkčnej schopnosti včelstiev sa stali pre nasledujúci roky nepostačujúce. Sú iba rámcové. Budúcnosť si vyžaduje vyššiu úroveň znalostí, analytických schopností, vyššiu prácnosť a mieru precíznosti. Včelárenie pred 20 – 30 rokmi bolo ovela po-hodlnejšie. Trvale oslabená imunita včelstiev za posledných 20 rokov si vyžaduje výrazne zmenený pohľad na profesiu.
- Nedostatok pracovných príležitostí, nízke dôchodky a narastajúca chudoba na slovenskom vidiek u „tlačí“ do včelárenia stále viac obyvateľov vidieka, ktorým zmenené podmienky v odbore (potreba širších znalostí, skutočnosť vyšej prácnosti pre dosiahnutie pozitívneho hosp. výsledku) nie sú známe. Pre krátkosť času, ktorý majú k dispozícii, nemajú možnosť nadobudnúť ich a u mnohých nie je ani ochota túto novo nastúpenú skutočnosť prijať. Na včelárenie sa pozerajú skôr zo zorného uhla: minimálna vynaložená práca/maximálny výsledný ekonomický efekt. V konečnom dôsledku to bude mať značne negatívne dôsledky na celkový zdravotný stav včelstiev na Slovensku, v šírení sa ohnísk nebezpečných chorôb včiel a včelieho plodu (mor, hniloba) v značnej miere eliminujúcej pozitívny efekt ročných Národných eradikačných programov boja proti nebezpečným nákažám včiel a včelieho plodu.

- Vytváranie uzáverov po preukázaní pre-puknutia klinických stavov niektorých nebezpečných nákaž včiel a včelieho plodu (najmä mor a hniloba), do dnešnej doby klasifikovaných najhorsích patogénnych stavov likvidujúcich včelstvá, už nie je poplatné dnešnej dobe. Pohľad veterinárnej legislatívy zapadol prachom a súčasná včelárska prax je nútena riešiť ovela horšie a zákernejšie stavy zlyhania včelstiev vyvolané novodobými negatívnymi civilizačnými vplyvmi. Varroázou vyvolané a rozširované infekčné ochorenia včiel a včelieho plodu (vo veterinárnej legislatíve doteraz

nekvalifikované ako nebezpečné) samotné, v spolupôsobení s inými negatívnymi činiteľmi vyvolávajúce heterogénnu účinok – mnohokrát i spolupôsobenie troch a viacerých patogénov a menšom rozsahu – samostatne ešte nespôsobilých zaviniť kolaps včelstva) a i ako vyvolávajúci faktor klasického moru a hniloby včelieho plodu, už teraz spôsobujú v chovoch včelstiev oveľa väčnejšie problémy ako vykľičené spôry moru a hniloby (nozéma ceranae v kombinácii so zvyškami systémových pesticídov v nektári a peli olejín, subletálny účinok ostatnej včelej pastvy v kombinácii – heterogénnom pôsobení s liečivami používanými proti Varroa destructor, vírusmi atď.....) Popri zimných spádoch včelstiev ako jediných a najviac sa vyskytujúcich pred 30-40 rokmi nastupuje nový fenomén – spady včelstiev počas produkčnej sezóny. Nevzdelaný a mälo skúsený včelár nevie, kde hľadať odpoveď na tieto neočakávané situácie.

- Vzhľadom na uvedené riziká by chov včiel mal byť regulovaný prísnejsie (Včelársky zákon), pretože tieto negatíva značne ohrozujú už vyprofilovaných členov odboru, zvyšujú prácenosť, znižujú rentabilitu z dôvodu vykonávania opatrení na eliminovanie zvýšeného infekčného tlaku veľmi širokej škály patogénov a ich kombinácií v heterogénnom efekte ich pôsobenia. Čas káže zaviesť do odboru väčšiu prísnosť a disciplínu, tvrdšie vstupné bariéry, netaňať do odboru za každú cenu novú krv, u ktorej vo väčšine prevláda skreslený komerčný pohľad na odbor.

- K tomu, aby sa odbor postupne vyprofiloval a nabral cestou prirodzeného vývoja, smer k budúcej stavovskej organizácii už súčasné značne deformovaný rámec spoločenskej organizácie nepostačuje. Jej legislatívne bariéry nemajú právnu silu, aby zabránili v benevolencii a hazardovaniu so základnými morálnymi hodnotami charakterizujúcimi odbor, vykryštalizovanými tvrdou cestou pádov a vzostupov, množstva zbytočných kľúčiek, oboičiek a návratov zo slepých uličiek. Založené na jednoduchých princípoch prirodzenej – klasickej etiky, morálky a stavovskej hierarchie. Klasické morálne hodnoty ako pokora, skromnosť a usilovnosť, vďaka ktorým včelstvo dovolilo človeku seba domestifikovať (ukradnúť z lesa), a súčasne dobe rýchlo nastupujúcich negatívnych vplyvov na život včelstva v poslednej tridsaťke rokov, nám cestou technológie včelárenia káže vytiahanutie tieto nutné priority zo spodných „šuplíkov“, oprášiť ich a vo zvýšenej miere vniest do rýchlo sa meniacej včelárskej praxe. Meniac sa – no bohužiaľ - len v negatívnom rozmere. Včela nie je ochotná prijať prehnane komerčný prístup materializmu nového sveta, pod takýmto tlakom živíri a hynie. Preto treba hľadať kompromisy, čo je schopná ešte prijať, uniesť. (Už ani prostredie, ktoré tu mala len pred 50-kou rokmi je nevieme prinavratiť).
- Cesta k pozdvihnutiu každodennej včelárskej praxe i v tej najmenšej usadlosti, kde sa

chovajú včely, sa črtá vo veterinárnej legislatíve vo zvyšenej miere podporovanej pozícii vzdelaných spolupracovníkov s veterinárnu službou (kumulované s funkciou obvodového dôverníka), ako jediná reálna alternatíva zvýšenia disciplíny v chovoch po zdravotnej stránke, ako i disciplíny v premiestňovaní včelstiev (kočovanie). Každá ZO SZV nech je „starostlivým hospodárom“ na svojom teritóriu cestou vzdelaných a disciplínu vyžadujúcich spolupracovníkov s veterinárnu službou.

- Odbor je podkapitalizovaný, chýbajú v ňom ekonomicky samostatné a životoschopné subjekty.
- Odbor nezdravo hospodári a pretráva negatívna zvyklosť z minulosti – vybrať z neho všetko a vracať len to najnutnejšie... Veľmi hlbokým pokleskom v zmýšľaní „dobrého hospodára“ by bolo snažiť sa vylepšiť si výsledok hospodárenia čerpaním dotácií, a to hlavne zo súčasných možností NP rozvoja slovenského včelárstva, ktoré sú určené iba na podporu predaja včelích produktov (na celoeurópskej úrovni v rovnakom rozmere pre všetky štáty EU). Na základné investície sú iné programy – ako napr. Program obnovy fariem a ďalšie. Čo s tým, že u nás tradícia rodinných včelárskych fariem nie je rozvinutá a v krajinách západnej Európy áno? Jedno je isté – o to sme zraniteľnejší...
- Je iba plynčaním zdrojov (i tých minimálnych, čo má odbor k dispozícii) tieto „rozdelovať v omrvinkách“ (100-300 €) bezperspektívny. Včelár dobrý hospodár by mal najprv sám sebe ukázať a dokázať ako rástol z vlastných zdrojov, ako investoval a až potom - ako perspektívny člen oboru.....odvážiť sa požiadať a podporu.
- Objavili sa prvé prípady vstupu špekulatívneho kapítalu (i zahraničného) do oboru. Už i u nás sa „miešajú“ lacné a poškodené dovozové medy do parametrov vyhovujúcich európskym normám pre med. Na druhej strane – štátne veterinárne orgány v zmysle zastaranej legislatívy šikanujú vznikajúce rodinné včelárske farmy finalizujúce si svoju produkciu v prostredí a podmienkach s dodržaným hygienickým štandardom – jedinou možnou alternatívou budúcich koreňov odboru (podľa obrazu súčasnej funkčnej praxe krajín západ. Európy) tlačiac na nich dodržiavanie „hygienických pomerov obdobných laboratórnym pomerom klasických „miešarní“ bez vlastnej produkcie).
- V odbore je nedostatok (úplne chýbajú) odborníkov, ktorí by reálne vykreslili jeho súčasný stav a perspektívy odboru (odborníci z praxe z finančným a analytickým zameraním, praktickí včelári s dlhsou praxou >20 r, s výšimi počtami >300 -500 včelstiev).
- SZV je spoločenská organizácia a nie podnikateľský subjekt. Je zatažená majetkom, ktorý je jej na farchu. Casy jeho prínosu pre odbor sú za nami a jeho reformovanie či preformovanie by stálo príliš veľa. Otázne je tiež, či by primerane vedela plniť i svoj účel.

Výzvy osobitnej dôležitosti:

- Čínski investori odkúpili v máji 2016 eu-

rópsky agrogigant SYNGENTA za 36 miliárd € (špičkové agrotechnológie na „chemické polnohospodárstvo“, ktoré viac ako z 50% ovplyvňujú a predurčujú včeliu pastvu a vplývajú na zdravotný stav včelstiev.)

- Včelej pastvy ubúda, monokultúry, často neatraktívne pre včely, sa rozširujú, rastúca chemizácia bude stupňovať intenzitu chronických otráv včelstiev. Výzvou pre budúcnosť je vyhodnocovať trendy úbytku a ochudobnenia včelej pastvy vplyvom chemizácie a monokultúr v polnohospodárstve, trendy chemických otráv včelstiev v oblastiach s intenzívnymi polnohospodárstvom, prevčelenosť regiónov k tomu náchylných, vykonanie protiopatrení proti ekonomickým migrantom (včelárom z chudoby), ktorí budú prechodne zhoršovať zdravotnú situáciu v regiónoch.
- Minimálne 50% nášho trhu s medom ovládli veľké obchodné reťazce, zastúpenie „slovenských“ medov v nich je do 10% (medy európskeho pôvodu nakúpené v Moldavsku, Ukrajine, Rumunsku...). Už po 2 vydarených znáškach kvetových medov bude mať SR veľké problémy zbaňiť sa týchto medov. Včelári budú naliehať na SZV, aby zabezpečil vývoz. SZV však nie je obchodnou organizáciou. V tomto smere by boli mohli pomôcť regionálne medárne či regionálne centrá vybavené potrebnou technológiou.

• Doteraz neidentifikovanými hrozbami plynúcimi z globalizácie sú lacné dovozy medov európskeho charakteru z chudobných krajín Balkánu a Ukrajiny (hlavne kvetové). Táto možnosť bude navádzat špekulantov a podvodníkov k nekalej činnosti a kazaniu dobrého mena slovenského medu. Zväzová norma Slovenský med by sa mala sprísniť, chýba jej kontrolný mechanizmus.

• Čína v súčasnosti vyváža dvakrát toľko medu, ako sú schopné vyprodukovať včelstvá tejto včelárskej veľmoci. Je schopná vyrobniť med podľa špeciálnych požiadaviek zákazníka (od počtu druhových peľových zŕn až po enzymy – len treba zaplatiť a lodné kontajnery sú v Hamburgu). V technickej vyspelosti výroby umelého medu sa dostala na úroveň najlepšie vybaveného laboratória na zisťovanie kvality potravín: laboratórii v Brémach (Nemecko), ktoré sú z ich výsledkov v rozparkoch...

- Zásadným riešením perspektív odboru by bolo prijatie Včelárskeho zákona, ktorý by všetky tieto problémy a úlohy, alebo aspoň veľkú časť z nich, riešil systémovo a na dlhodobo.
- Novonastupujúcim mladým generáciám včelárov chýba prístup starostlivého hospodára, etický rozmer v prístupe k odboru rešpekt k pravým hodnotám v odbore – tieto hodnoty preferovať vo vzdelávaní nových včelárov.

Načrtnuté problémy sú veľmi vážnymi úlohami, každá z nich je námetom na samostatný článok, ba i niekoľko. Ak chceme ako odbor prežiť, musíme sa zomknúť a vážne sa nimi zoberať na všetkých úrovniach.

Podstatným problémom slovenských včelárov je nesúdržnosť, silný individualizmus až egoizmus, čo globálnej konkurencii v odbore praje. Tieto trendy vzrástli hlavne po zavedení dotačného systému z NP rozvoja slovenského včelárstva. Poukazuje to hlavne na hľbku morálnej nezrelosti, nekultúrnosti a nevzdelanosti časti členskej základne. Zatial je v mizivej menšine, no, ak by sa rozrástla – môže navrtať zdravé jadro a tým naznačiť, že čas dozrel.... Ako protiváhu týmto nezdravým trendom by bolo potrebné v rámci SZV vytvárať zdravé a početné platformy s prísnou odbornou orientáciou (zdrženia včelárskych fariem, chovateľov matiek, šlachtiteľov vysokej profesijnej zrelosti, producentov peľu, producentov alternatívnych včelích produktov a ďalšie...) Bez pochopenia prínosu zo vzájomnej súdržnosti (hlavne zvýšenia ekonomickej sily, miery rentability, garancie kontrolovanosti a obsadenia trhu) a oslobodenia sa pút nedôvery a negatívnych ľudských vlastností, to však nepôjde. Avšak i napriek pretrávaniu (azda i zosilňovaniu týchto tendencií) niekoľkí z nás opúšťajú žabo-myšie perspektívy a začínajú sa orientovať a vzájomne nachádzať. Zašli sme príliš ďaleko v sebecvete a je otázne, či nám bude daný čas, sila, (pri extrémne iracionálnych turbulenciach politického a ekonomickeho prostredia dneška) dotiahnuť tieto zmeny do konca. Chcem veriť, že áno – no intuícia mi nahovára, že skôr nie..... a klesneme až úplne ku dnu (môže nás tam dotlačiť, napriek nášmu prekvapeniu i silné negatívne globalizačné vplyvy), aby po kúsili opäť vystať a udržať sa na nohách.

Vytvárať ďalekosiahle prognózy či vízie v dnešnej dobe neobvyklých a z racionálneho hľadiska absolútne nenormálnych ekonomických a politických výkyvov, je takmer nemožné a i zbytočné. Lepšie je pokúsiť sa pohybovať na šachovniči neistých perspektív drobnými, ale istými krokmi. Ak majú byť obete, tak nech sú len pešiaci, a nie to najcennejšie – kráľovná...! V jednote a vzájomnej súdržnosti je oveľa výšia súčanca prežiť. A tá nám nateraz na 80% chýba. Teda chýba nám, (alebo sme sa od nej odklonili) to najpodstatnejšie, vďaka čomu včela prežila, 60 miliónov rokov: pokora, slušnosť, usilovnosť a súdržnosť.

Pohľad do plodiska hmýriaceho sa včelstva nás znova a znova udivuje svojou vitalitou a rôznorodosťou fungujúcou na týchto princípoch. V porovnaní časových období vývoja ľudskej bytosťi a včely je včela ďaleko pred nami. Človek ešte nesedel ani pod stromom vo vývojom štádiu ludoopa a včela už nosila nektár z kvetov tohto stromu, v podobe málo odlišnej od tej dnešnej. V krátkom čase opäť nastúpime za ūle. Dúfajme, že budú plné hmýriacich sa včiel. Porozmýšľajme – vďaka akým hodnotám zakódovaným v ich genóme prežívajú? Sú také jednoduché a i nám vlastné, len ich treba rešpektovať a presadiť.

